

СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АВТОРА І ЧИТАЧА У ВЕРБАЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНОГО ТЕРМІНОКОНЦЕПТУ

Здійснено реконструкцію імплікованого у художньому творі медичного терміноконцепту. Визначені комунікативні стратегії, які втілені автором за допомогою такого способу вербалізації.

Ключові слова: медичний терміноконцепт, художній твір, імплікація, комунікативні стратегії.

Проведена реконструкція імпліцированного в художественном произведении медицинского терминоконцепта. Определены коммуникативные стратегии осуществленные автором с помощью такого способа вербализации.

Ключевые слова: медицинский терминоконцепт, художественное произведение, импликация, коммуникативные стратегии.

The article presents the reconstruction of the implicated in the literary text medical term-concept and the determined communicative strategies accomplished by the author by this way of verbalization.

Key words: medical term-concept, literary text, implication, communicative strategies.

Під впливом антропоцентричної парадигми сформувалася когнітивна прагматика, яка займається вивченням ментальних станів людей, які залучені у комунікацію, що передбачає дослідження індивідуальної мотивації, вірувань, цілей, бажань і намірів та розгляд способів вираження цих станів. Вона передбачає вивчення лінгвістичних аспектів використання мови в межах методологічної і теоретичної парадигми когнітивної науки. Когнітивна прагматика досліджує ментальні процеси, які залучені в інтенційній комунікації.

Теоретична і методологічна бази когнітивної прагматики застосовуються для дослідження комунікативних особливостей художніх творів. Метою автора художнього твору завжди є певний вплив на читача, який досягається використанням певних комунікативних стратегій і тактик. Зокрема, однією з поширених тактик сучасних художніх творів є використання термінологічних одиниць. Результати дослідження медичного терміна у художній комунікації свідчать про те, що ключове місце у втіленні ним комунікативних інтенцій та стратегій адресанта посідають ментальні процеси обробки когнітивної структури вербалізованого терміноконцепту.

Медичний терміноконцепт – одиниця когніції людини, одиниця пізнання і знання, фрагмент наукової картини світу в суспільній свідомості, що відповідає медичній галузі науки, відображає етапи розвитку та концептуалізації медичного знання і напрямки його осмислення, формує в певний спосіб організовану множинність елементарних смислів, що продукуються ментальними образами медичних понять у фаховій (медичній) та нефаховій комунікації (в тому числі художній комунікації).

Використання терміноконцепту в художньому тексті без його прямої вербалізації за допомогою відповідного терміна виступає засобом його імплікації та втілює певні завдання автора. **Метою** статті є розкриття стратегій комунікативної взаємодії автора і читача у вербалізації медичного терміноконцепту. Для досягнення мети визначені такі **завдання**: 1) реконструювати імпліцитно вербалізований медичний терміноконцепт за допомогою його концептуальних ознак; 2) визначити комунікативні стратегії, які втілюються автором за допомогою імплікації терміноконцепту. **Актуальність** дослідження визначається залученням комплексного підходу на основі синтезу методів та методик когнітивної лінгвістики та лінгвопрагматики. **Новизна** одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше реконструйовано імпліцитно вербалізований медичний терміноконцепт та визначено втілені в такий спосіб стратегії комунікативної взаємодії автора і читача.

Дискурс переважно концентрується навколо деякого опорного концепту, створюючи загальний контекст, що враховує діючих осіб, об'єкти, обставини, час, вчинки і т. п. Оскільки в основі дискурсу лежать ментальні структури, при наявності в мовця інтенції до приховування певної семантики, прагматика, тим не менше, має бути сприйнятою адресатом правильно. Замінюючи прямі форми вислову непрямыми, мовець (автор) припускає, що їх інтерпретація адресатом (читачем) буде правильною, оскільки у мовній компетенції і мовному досвіді носіїв мови присутні не тільки ядерні, але й периферійні форми [1, с. 141]. Використання фіксованих форм ментального простору забезпечує розуміння і сприйняття читачем сконструйованої інформації. За рахунок цього забезпечується інтерпретація і виокремлення імпліцитного терміноконцепту в межах художньої комунікації.

Зокрема, у художньому творі автор не обов'язково називає діагнози за допомогою медичних термінів, а описує за допомогою симптоматики, тобто через використання концептуальних ознак визначеного терміноконцепту. Так, у новелі "To Room Nineteen" Д. Лесінг конструює терміноконцепт NEUROSIS. Зокрема, Дж. Вебер теж визначає описане у творі захворювання як невроз ('neurosis' [8]). Терміноконцепт NEUROSIS об'єднує ряд психічних розладів. У творі він розкривається імпліцитно. Актуалізація терміноконцепту в новелі "To Room Nineteen" відбувається через ряд концептуальних ознак, якими виступають симптоми та можливі причини захворювання подані в дефініціях терміна у медичних словниках. У медичних термінологічних словниках подаються такі визначення терміна *neurosis*: /neu-ro-sis/ pl. *neuro'ses* 'in psychoanalytic theory, the process that gives rise to these disorders as well as personality disorders and some psychotic disorders, being triggering of unconscious defense mechanisms by unresolved conflicts.' [4]; 'a diffusely defined term referring to a mental disorder for which professional help may be needed but that is milder than a psychosis; generally, a functional disorder in which there is no gross personality disorganization but there is an inability to cope effectively with some

routine frustrations, anxieties, and daily problems. Somatic conditions may be factors in the cause and may be symptoms in a neurosis; however, the use of the term to describe a dysfunction of the nervous system is obsolete. Also called psychoneurosis [7]; ‘Psychology An older term for a disorder characterized by *excess anxiety and avoidance behaviours: Neuroses Anxiety disorder, dissociative disorder, mood disorder, personality disorder, bipolar I disorder, depression, histrionic personality disorder, obsessive-compulsive behavior, phobias*’ [6].

З визначень випливає, що причиною божевілля є підсвідомі механізми захисту від невіршених конфліктів. У творі причиною безумства виступає зрада чоловіка героїні, яка порушує створену ними систему стосунків і ставить під сумнів єдиний аспект, на якому тримається ця система – любов (*Yes, it was around this point, their love, that the whole extraordinary structure revolved* [5, 6]; (<...> *(And there was the word faithful – stupid, all these words, stupid, belong to a savage old world.) But the incident left both of them irritable. Strange, but they were both bad-tempered, annoyed. There was something unassimilable about it* [5, 9-10]; *Well, if what we felt that afternoon was not important, nothing is important, because if it hadn't been for what we felt, we couldn't be Mr and Mrs Rawlings with four children, ect., ect. The whole thing is absurd – for him to have come home and told me was absurd. For him not to have told me was absurd. For me to care, or for that matter not to care, is absurd... and who is Myra Jenkins?* [5, c. 10]).

Концептуальними ознаками виступають: 1) роздратування і злість (*unaccountably bad-tempered* [5, 10], <...> *found she was storming with anger <...> This was their calm mother, shouting at them* [5, c. 17], *the devils of exasperation had finished their dance in her blood* [5, c. 5], *empty, her mind a blank. Sometimes she talked aloud, saying nothing – an exclamation, meaningless <...>* [5, c. 42]);

2) депресія (*because of the closeness there of the enemy – irritation, restlessness, emptiness, emptiness, whatever it was, which keeping her hands occupied made less dangerous for some reason* [5, c. 17], *pressure of these people <...> painful pressure on the surface of her skin, a hand pressing on her brain* [5, c. 22], *She had no desire to move, to talk, to do anything at all. The devils that had haunted the house, the garden, were not there <...>* [5, c. 50]);

3) страх (*tried to calm herself <...> But she was filled with tension, like a panic: as if an enemy was in the garden with her* [5, c. 15], *something inside her howled with impatience, with rage <...> And she was frightened. <...> ‘Dear God, keep it away from me, keep him away from me.’ She meant the devil, for she now thought of it, not caring if she were irrational, as some sort of demon. She imagined him, or it, as a young man. <...> Well, one day she saw him. <...> (оніс галюцинації) <...> her terrors had crystallized. As she did so, he vanished* [5, c. 27-28], *Terror came back for a moment <...>* [5, c. 44]).

Актуалізація терміноконцепту NEUROSIS у романі включає номінації таких соматизмів, як *headache, fever*: “*She was possessed by fever, which drove her out again, downstairs, <...> and into the garden. There she set on a bench, and tried to calm herself <...>*” [5, 17]; “*It’s all right, Mother’s got a headache*” [5, 18].

Назва новели також імпліцитно пов’язана з терміноконцептом. У новелі використовується концепт CONTAINER, який підкреслює причини й основні прояви захворювання. Контейнер може бути пов’язаний або з поняттям волі і незалежності, або з поняттям небезпеки, коли ми втрачаємо захист, забезпечуваний контейнером. Зокрема, створена подружжям організація життя формувала своєрідний контейнер, захист від зовнішнього світу. Коли зруйнувалася структура, зникло й відчуття захисту, з’явився страх. Тоді Сюзан Роулінг почала шукати інший “контейнер”, який би забезпечував відчуття безпеки, і ним стала кімната номер дев’ятнадцять (“*She dreamed of having a room or a place, anywhere, where she could go and sit, by herself, no one knowing where she was.*” [5, c. 28]). Та коли її чоловік дізнався про кімнату, небезпека знову повернулася (“*Her husband had searched her out. (The world had searched her out.) The pressures were on her. She was here with his connivance.*” [5, c. 47]). Врешті-решт це призводить до самогубства героїні.

Загалом концептуальні ознаки вказують на порушення балансу раціонального та емоційного, що виражається в соціально неприйнятній поведінці, придушення раціонального в поведінці й переважання емоцій.

Автор твору, як зазначає Дж. Вебер, зацікавлена в тому, як її герої визначають і розуміють те, що з ними відбувається [8, c. 33]. Головна героїня в кінці роману доходить до висновку, що вона збожеволіла. Вона не визначає конкретного діагнозу, а просто вважає себе неадекватною (*madwoman, irrational*). Автор жодним чином не уточнює діагноз, він залишає цю дію на розсуд читача. При цьому твір не втрачає свого значення, оскільки психічні порушення є досить популярною темою у літературі, й у суспільстві існує добре розвинена система ознак для їх виявлення. С. В. Сенін аналізує вербалізацію концепту MADNESS в англійській мові, з урахуванням когнітивно-корпусних і лінгвокультурологічних аспектів [3]. На основі когнітивно-матричного моделювання ним були виведені три основні домени для категоризації божевілля – DISEASE, INTELLECT і FEELINGS. Вони лежать в основі ядра репрезентантів концепту MADNESS і широко актуалізуються у творі. Таким чином, якщо читач не визначить справжнього діагнозу, він, як і персонаж, буде трактувати його як збірний образ божевілля.

Взаємодія автора і читача відбувається через розкриття переживань героїні. Д. Лесінг намагається показати, що накладання ярликів на певні почуття чи речі й визначення їх (*defining*), еквівалентне розумінню і переживанню [8, 32]. Отже, змушуючи читача визначити захворювання через його ознаки, автор в рамках психологічної та естетичної стратегії змушує його зрозуміти переживання героїні і до певної міри пережити з нею стрес діагностики.

Імпліцитна вербалізація терміноконцепту підсилює емоційний рівень сприйняття захворювання, оскільки хвороба не просто є ключовою з’єднуючою ланкою усього роману, вона до кінця не діагностується, а розкривається на рівні емоційних переживань і знань персонажа.

Імплікація терміноконцепту, замість експліцитної його вербалізації за допомогою відповідного медичного терміна, забезпечує здійснення більшого впливу на отримувача повідомлення (читача), що відповідає риторичній стратегії. Імпліцитна інформація не тою мірою контролюється свідомістю, яка

зосереджена на сприйнятті очевидно вираженої інформації. Ця властивість імпліцитної інформації часто використовується при маніпуляції свідомістю. Імплікування інформації сприяє підсиленню аргументації. Така інформація, як правило, не усвідомлюється адресатом, вона діє в обхід аналітичних процедур опрацювання інформації. Тому адресат не схильний піддавати її будь-якій оцінці, ставитися до неї критично чи сумніватися у ній. Вилучення прихованої інформації здається адресату як участь у створенні повідомлення, що робить повідомлення більш привабливим для сприйняття. Адресат (читач) сам реконструює цю інформацію під час інтерпретації повідомлення, а не отримує її в готовому вигляді, тому, як правило, приймає її такою, якою вона є, і не шукає у ній підтвердження [2, 191-192].

Висновки. Імплікація медичного терміноконцепту в художньому творі здійснюється за допомогою його концептуальних ознак. Вона є засобом маніпуляції свідомим та підсвідомим сприйняттям та інтерпретацією твору читачем, що ґрунтується на використанні автором структури терміноконцепту в рамках риторичної, психологічної та естетичної стратегій.

Перспективи подальших досліджень полягають у виокремленні комунікативних стратегій реалізованих за допомогою імплікації медичного терміноконцепту в процесі комунікації лікаря і пацієнта.

Список використаних джерел

1. Волкова А. Е. Способы выражения непрямого побуждения в высказываниях разной степени категоричности / А. Е. Волкова // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. Филология / ред. колл. : В. Н. Скворцов, Л. М. Корбина, Н. В. Поздеева [и др.]. – 2011. – № 4, т. 1. – С. 134–141.
2. Оганезова Т. С. Причины имплицирования информации в процессе коммуникации / Т. С. Оганезова // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. Филология / ред. колл. : В. Н. Скворцов, Л. М. Корбина, Н. В. Поздеева [и др.]. – 2011. – № 4, т. 1. – С. 187–192.
3. Селин С. В. Вербализация концепта MADNESS (БЕЗУМИЕ) в английском языке: когнитивно-корпусные и лингвокультурологические аспекты : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / С. В. Селин. – Воронеж, 2011. – 20 с.
4. Dorland's Medical Dictionary / Editor Douglas Anderson – 31 edition. – Saunders, 2007. – 2208 p.
5. Lessing D. To Room Nineteen : Fremdspracheetexte / Herausgegeben von Günther Jarfe. – Stuttgart : Philipp Reclam Jun., 2010. – 72 p.
6. McGraw-Hill Concise Dictionary of Modern Medicine [Electronic resource] / McGraw-Hill Companies, Inc., 2002. – Mode of access : <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/neurosis>.
7. Mosby's Dental Dictionary [Electronic resource]. – 2nd edition. – Elsevier Inc., All rights reserved, 2008. – Mode of access : <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/neurosis>.
8. Weber J. J. How Metaphor Leads Susan Rawlings into Suicide: A Cognitive-linguistic analysis of Doris Lessing's "To Room 19" / Jean Jacques Weber // Twentieth Century Fiction: From Text to Context / [ed. by Peter Verdonk & Weber Jean Jacques]. – New York : Routledge, 1995. – P. 32–44.

УДК 81'373'25

Подорожна К. Ю. (м. Київ)

МІСЦЕ РЕАЛІЙ У СИСТЕМІ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ

З'ясовується співвіднесеність понять «безеквівалентна лексика» та «реалія». Досліджуються диференційні ознаки поняття «реалія» стосовно інших видів безеквівалентної лексики, зокрема лакун, екзотизмів та термінів.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, реалія, лакуна, термін.

Выясняется соотношенность понятий «безэквивалентная лексика» и «реалия». Исследуются дифференциальные признаки понятия «реалия» в отношении других видов безэквивалентной лексики, в частности лакун, экзотизмов и терминов.

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, реалия, лакуна, термин.

The article reveals the correlation of concepts "non-equivalent vocabulary" and "realia", investigates differential features of the concept of "realia" in relation to other types of non-equivalent vocabulary, including lexical gaps, exoticism and terms.

Key words: non-equivalent vocabulary, realia, lexical gap, term.

Сучасне перекладознавство розглядає переклад як один з видів міжмовної комунікації, при якому створюється вторинний текст, який заміщає вихідний текст в іншому культурному та мовному середовищі. Кожна мова відображає особливості національної культури, історії, менталітету, побуту народу, розуміння яких може викликати труднощі у носіїв інших мов. Такі особливості проявляються на всіх рівнях мови, в тому числі й на лексичному. Найбільш частотними лексичними одиницями з національною специфікою є реалії.

Безеквівалентна лексика й, зокрема реалії, привертала та продовжують привертати увагу дослідників, адже культурні відносини між народами розвиваються, а отже, розвивається й мова, що зумовило актуальність дослідження.